

تبیین عوامل موثر بر رضایتمندی کاربران از کیفیت محیطی پارک‌های شهری مبتنی بر متغیرهای سن و جنس کاربران (محدوده مورد مطالعه: پارک‌های شهری بابل)

سودابه قلی‌پور *

s.gholipoor@gmail.com

جمال‌الدین مهدی‌نژاد ^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: میزان موفقیت یک فضای شهری به میزان رضایت کاربران آن بستگی دارد و رضایتمندی نیز ناشی از برآورده شدن نیازها و انتظارات افراد می‌باشد. اطلاعات مربوط به انتظارات و ترجیحات کاربران و مشارکت دادن گروه‌های استفاده‌کننده می‌تواند در برنامه‌ریزی برای طراحی فضاها کارآمد باشد. دستیابی به مولفه‌های تاثیرگذار بر ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری از دیدگاه کاربران با ویژگی‌های فردی متفاوت با هدف رضایتمندی آنان، از اهداف اصلی این پژوهش می‌باشد و در پی پاسخ‌دادن به این سوال است که چه تفاوتی میان ترجیحات و انتظارات کاربران از ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری بر حسب نوع جنس و سن می‌تواند وجود داشته‌باشد.

روش بررسی: برای استخراج پرسشنامه، با استناد به رویکردهای نظریه‌پردازان و مطالعه پژوهش‌ها در عرصه کیفیت محیطی و مصاحبه با متخصصان حوزه شهری، عوامل و معیارهای موثر در کیفیت محیطی پارک‌های شهری استخراج و پرسشنامه با طیف پنج‌تایی لیکرت برای سنجش رضایت کاربران به‌دست‌آمد. روش تحقیق از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه مورد بررسی به صورت تصادفی از کاربران دو پارک شهید شکری و نوشیروانی شهر بابل در ساعات و روزهای مختلف تابستان ۱۳۹۶ به‌دست‌آمده‌است. پس از بررسی روایی و پایایی پرسشنامه، با روش یومن ویتنی و کروسکال والیس در نرم‌افزار SPSS 22 میزان رابطه بین متغیرها به‌دست آمده است.

یافته‌ها: متغیر جنس در میزان رضایت تفاوت معناداری نداشته؛ ولی متغیر سن بر میزان رضایت تاثیرگذار بوده‌است. به‌گونه‌ای که انتظارات افراد با میانگین سنی بالاتر نسبت به دیگر گروه‌ها در زیرمجموعه خود بیشتر بوده‌است.

بحث و نتیجه‌گیری: شاخص‌های مطرح‌شده و اولویت‌بندی آن‌ها می‌تواند در بهبود عملکرد طراحان، مجریان و مدیران شهری در پیاده سازی الگوهای مناسب برای طراحی پارک‌های شهری که متناسب با نیاز کاربران باشد، موردتوجه قرارگیرد.

واژه‌های کلیدی: پارک‌های شهری، کیفیت محیطی، متغیرهای جمعیت‌شناختی، رضایتمندی، کاربران.

۱- دکتری معماری دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران. * (مسئول مکاتبات)

۲- استاد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران.

Explaining the effective factors on users' satisfaction with the environmental quality of urban parks based on the variables of age and gender, Case study: urban parks in Babol

Soudabeh Gholipour ^{1*}

s.gholipour@gmail.com

Jamalal-din Mahdinejad ²

Date of Acceptance: September 22, 2021

Date of Submission: April 14, 2021

Abstract

Background and Objective: The success of an urban space depends on its users' satisfaction which results from fulfilling people's needs and their expectations. Users' expectations and preferences information and their contributing can be effective in space planning design. The purpose of the research is to achieve effective components which improve the environmental quality of urban parks from the perspective of users with different personal characteristics. So, a question arises what the difference is between users' preferences and their expectations from environmental quality of urban parks based on their gender and age.

Material and Methodology: To extract the questionnaire, based on the theorists' approaches, studies in the field of environmental quality, and interviews with urban experts, the effective factors and criteria on the environmental quality of urban parks were extracted and questionnaire with a five-point Likert scale were designed to measure users' satisfaction. Descriptive-survey method is used for the study. The population of the study was randomly selected from Shahid Shokri and Noshirvani park users in Babol city in different hours and days. After assessing the validity and reliability of the questionnaire, the relationship between variables was obtained using the Mann Whitney and Kruskal-Wallis tests through SPSS software.

Findings: The results indicate that there is no significant difference between gender and users' satisfaction, however the age affects average satisfaction, so that peoples' expectations with a higher average age are higher than other groups in their subset.

Discussion and Conclusion: The proposed indices and their prioritization can be considered in improving the performance of designers, executives and city managers in implementing appropriate models for the design of urban parks which are in line with the user's needs.

Key Words: Urban parks, Environmental quality, Demographic variables, satisfaction, users.

1- PhD Researcher **(Corresponding Author)*

2- Professor, Shahid Rajaee Teacher Training University.

مقدمه

در جامعه شهری امروزی، توسعه فضاهای سبز شهری مهم است (۱) و پارک‌های شهری نقش به‌سزایی در سلامت شهروندان و پایداری شهرها دارند (۲ و ۳). ترجیحات و انتظارات برنامه‌ریزان و کاربران ممکن است متفاوت باشد که این می‌تواند به تفاوت بین خواسته‌های کاربران و طراحی واقعی منجر شود (۴). بسیاری از مطالعات استدلال می‌کنند که درک بهتر ترجیحات مردم در مورد فضای سبز شهری ممکن است برنامه‌ریزان شهری را برای برطرف ساختن نیازهای کاربران آگاه سازد (۵). درواقع توجه به دیدگاه کاربران و مولفه‌های موردانتظار آن‌ها در ارتقاء کیفیت محیطی می‌تواند در برنامه‌ریزی برای ایجاد و توسعه فضاهای سبز شهری دارای اهمیت باشد و فضایی ساخته شود که در جهت تامین نیازهای کاربران باشد.

یک محیط با کیفیت بالا، احساس رفاه و رضایتمندی را به واسطه ویژگی‌های فیزیکی، اجتماعی و یا نمادین خود به کاربران منتقل می‌کند (۶). از آن‌جا که رضایتمندی ناشی از برآورده شدن نیازها و ترجیحات افراد می‌باشد؛ استخراج مولفه‌هایی از کیفیت محیطی که متناسب با ترجیحات کاربران باشد، می‌تواند در میزان ارتقاء کیفیت محیطی و در نتیجه رضایت کاربران موثر باشد. هرچه انتظارات و ترجیحات افراد با تجربه واقعی آن‌ها از محیط همپوشانی داشته باشد، رضایت بیشتری حاصل می‌شود. این پژوهش با تکیه بر این فرضیه که تفاوت آشکاری میان رضایت کاربران برحسب نوع جنس و سن از مولفه‌های سازنده محیط در راستای ارتقاء آن وجود دارد در پی دستیابی به مولفه‌های تاثیرگذار بر رضایت کاربران پارک‌های شهری با ویژگی‌های فردی متفاوت است.

مبانی نظری

میزان رضایتمندی از محیط را بر اساس دو مولفه می‌توان سنجید: ۱- ابعاد کیفی محیط ۲- ویژگی‌های کاربران. نظر به این- که کیفیت محیط شهری شامل شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی- فضایی محیط شهری و نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از آن می‌باشد (۷)؛ لذا یک

مفهوم چندبعدی است که با مفاهیمی هم‌چون کیفیت زندگی، کیفیت مکان، ادراک و رضایت شهروندان و قابلیت زندگی اشتراکاتی دارد؛ به‌طوری که در بسیاری از موارد به عنوان معانی مشابه درنظر گرفته می‌شود (۸). درواقع کیفیت محیط را می‌توان یکی از مهم‌ترین دل‌مشغولی‌های دانش طراحی شهری دانست. این امر به‌گونه‌ای است که بسیاری از نظریه‌پردازان «ارتقای کیفیت محیط» را مهم‌ترین وظیفه فعالیت طراحی شهری می‌دانند (۹). مطلوبیت یک فضای شهری به توانایی پاسخگویی فضا به نیازهای استفاده‌کنندگان آن بستگی دارد. برای این‌که فضایی به این منظور ساخته شود، مهم آن است که از مشارکت و نقش گروه‌های استفاده‌کننده در برنامه‌ریزی و طراحی این فضاها استفاده شود. درواقع پرسش از کاربران به منظور پی‌بردن به اولویت‌ها و نیازهایشان می‌تواند با اهمیت دادن بیشتر به این مولفه‌ها به طراحی بهتر بیانجامد. نظریه‌پردازان مختلف مولفه‌های مختلفی را برای کیفیت محیطی مطرح کرده‌اند. برای نمونه کوین لینچ، مولفه‌های سرزندگی، معنی، سازگاری، دسترسی و کنترل و نظارت و ویولیچ مولفه‌های قرائت‌پذیری محیط، آزادی انتخاب، ایجاد انگیزش از طریق کاربرد فرم‌های شهری متباین، امکان زندگی اجتماعی در مقابل زندگی خصوصی، به‌گوش‌رسیدن آوای گذشته به مفهوم قابل قرائت بودن میراث‌های فرهنگی و لحاظ نمودن پیوندهای بومی - منطقه‌ای در قالب طرح‌ها و آلن جیکوبز و دونالد ایلپارد مولفه‌های سرزندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها و تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی و همگانی، خودتکایی شهری و محیطی برای همه را به عنوان مولفه‌های کیفیت محیط عنوان کرده‌اند (۱۰).

پیشینه تحقیق

تاکنون پژوهش‌های متعددی در رابطه با میزان رضایتمندی افراد از فضاهای عمومی شهری و ارزیابی مولفه‌های تاثیرگذار و پرسش از ترجیحات آن‌ها صورت پذیرفته است. نمونه‌هایی از پژوهش‌های مرتبط با رضایتمندی از کیفیت محیطی و ترجیحات افراد و تاثیر ویژگی‌های جمعیتی بر آن در زیر مطرح شده است.

روش تحقیق

این پژوهش در حوزه ادبیات نظری، تحقیق تجربی و در حوزه مطالعات میدانی، پیمایشی است و از روش‌های مشاهده و پرسشنامه در آن استفاده شده است. در مرحله اول، جدولی تحت عنوان اولویت‌بندی زیرشاخص‌ها در شاخص‌های اصلی در اختیار متخصصان قرار گرفته و نظر ایشان برای جایگیری مناسب هر شاخص برای سنجش مولفه مورد نظر پرسیده شد و مطابق با آن جدول هدف- محتوا (جدول ۱) و سوالات پرسشنامه تنظیم- گردید. در مرحله بعد از روش والتز و باسل استفاده شده است و پرسشنامه تنظیم شده در اختیار متخصصان قرار گرفته و متخصصان «مربوط بودن» هر گویه را بر اساس یک طیف لیکرتی ۴ قسمتی از نظر خودشان از ۱- «مربوط نیست»، ۲- «نسبتاً مربوط است»، ۳- «مربوط است»، تا ۴- «کاملاً مربوط است» مشخص می‌کنند و رتبه‌های ۱ و ۲ محتواهای نامرتب و رتبه‌های ۳ و ۴ محتواهای مرتبط در نظر گرفته می‌شود (۱۶). حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVI برابر با ۰/۷۹ است و اگر شاخص CVI گویه‌ای کمتر از ۰/۷۹ باشد، آن گویه بایستی حذف شود. بعد از اجرای پرسشنامه با جامعه محدود (۳۰ نفر)، پرسشنامه اصلاح گردید و پرسشنامه اصلاح شده در اختیار کاربران پارک قرار گرفت. نتایج حاصل از پرسشنامه با نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. با توجه به مشخص نبودن حجم جامعه و واریانس نمونه‌ها مقدار حجم نمونه به دست آمده است. از آنجایی که پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ درجه استفاده شده است، بزرگ‌ترین مقدار ۵ و کوچک‌ترین مقدار ۱ خواهد بود؛ بنابراین برای انحراف معیار آن می‌توان از مقدار ۰/۶۶ استفاده کرد. این مقدار بیشینه انحراف معیار است. همچنین سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت برآورد ۰/۰۱ در نظر گرفته شده است. بنابراین حجم نمونه تقریباً برابر است با ۱۷۰ نمونه که در این پژوهش ۱۷۵ پرسشنامه بین کاربران توزیع شده است. آلفای کرونباخ به دست آمده، ۰/۸۷۲ نشان دهنده قابلیت اعتماد (پایایی) این پرسشنامه است.

کارپ و کارپ (۱۹۸۲) تاثیر سن و جنس را بر روی ارزیابی رضایتمندی از محله و واحد همسایگی بررسی کردند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که سن، رابطه معنی‌دار خطی مثبتی با ادراک کیفیت محیط و رضایتمندی ساکنان دارد (۱۱). در مقاله جنسیت و استفاده از فضاهای شهری، این نتایج به دست آمده است که استفاده از فضای عمومی، تجربه‌ای است که برای همه افراد یکسان نبوده و سن، جنس، طبقه اجتماعی و هویت قومی بر روی شیوه زندگی شهری و درک آن‌ها از فضای عمومی تاثیر گذار می‌باشد (۱۲). در مقاله تنوع جنسیتی و قومی در ترجیحات، بازدید و مزایای درک شده پارک شهری این نتایج به دست آمده است که اگرچه زنان بیشتر از مردان برخی از خصوصیات پارک را «مهم» ارزیابی کردند؛ تفاوت جنسیتی قابل توجهی در نوع بازدیدها یا مزایای درک شده از پارک‌ها وجود نداشت (۱۳). همچنین مقاله تحلیل رفتاری عوامل کمی و کیفی موثر بر جذب شهروندان به پارک‌های شهری در اصفهان به بررسی تاثیر متغیرهای تعیین کننده رفتار شهروندان همچون وضعیت اشتغال، جنس، سن و نوع وسیله نقلیه در اختیار خانوارها بر زمان استفاده از پارک‌های شهری و دسترسی و جذب شهروندان به آن‌ها پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داد رابطه بین برخورداری از اتومبیل شخصی و دسترسی به پارک‌های شهری و ارتباط وضعیت شغلی و سنی شهروندان با نوع جاذبه‌ی پارک‌ها معنادار است. در مقابل، جنسیت افراد تفاوت معناداری با نوع جاذبه پارک‌ها ندارد (۱۴). همچنین در مقاله ارتباط ویژگی‌های اجتماعی- جمعیتی کاربران پارک و ترجیحات مربوط به بازدید با هدف بهبود پارک‌های شهری، متغیرهای اجتماعی- جمعیتی وضعیت فعالیت اقتصادی، سن، تعداد فرزندان، قومیت، تحصیلات و وضعیت تأهل بر ترجیحات مربوط به بازدید موثر بوده است (۱۵). با توجه به تحقیقات و پژوهش‌های انجام گرفته، در این پژوهش سعی شده مولفه‌های مورد انتظار از دیدگاه کاربران در جهت ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری که موجب رضایت آنان می‌گردد، مورد- سنجش قرار بگیرد.

جدول ۱- جدول هدف و محتوا (معیار مناسب تعیین سوالات پژوهش)

Table 1. Goal-content table (Appropriate criteria for determining research questions)

ساختاری-فیزیکی	عنصر طبیعی کاشت- عنصر طبیعی آب- مبلمان پارک- عنصر کالبد ورودی- مسیرهای حرکتی- تناسبات
زیبایی‌شناسی	تنوع- فرم‌های موزون- مصالح و رنگ- انطباق‌پذیری
معنایی	حس تعلق- هویت- خوانایی محیط
امنیت	کنترل دسترسی- قلمروگرایی- نظارت- حمایت از فعالیت‌ها- مدیریت و نگهداری- ایمنی
الگوهای رفتاری	وجود قرارگاه‌های مختلف- رفتارهای هنجار- رفتارهای ناهنجار- تعاملات اجتماعی
تجمع‌پذیری	انعطاف‌پذیری- تنوع فعالیت‌ها- حضورپذیری

قلمرو مکانی پژوهش

قلمرو مکانی تحقیق، شهر بابل است و به منظور مطالعات میدانی و دستیابی به نتایج و مولفه‌های موثر در ترجیحات کاربران از ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری، کاربران دو پارک شهید شکری و نوشیروانی شهر بابل به عنوان نمونه‌های موردی انتخاب شده‌اند. در مرحله دوم توزیع پرسشنامه تصویری در پارک نوشیروانی بابل انجام گرفته است.

روش جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

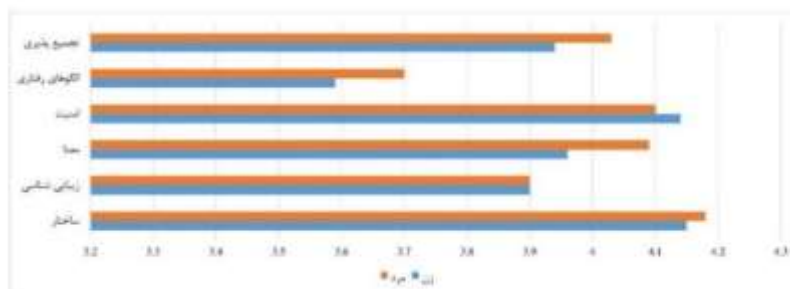
معیارهای ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی از منابع معتبر داخلی و خارجی استخراج شده است. از شاخص‌هایی برای تدوین پرسشنامه استفاده شده است که با شرایط و ویژگی‌های موضوع مورد مطالعه سنخیت داشته باشد. برای نمونه شاخص‌های غنای بصری و انرژی (آسایش محیطی) نیز به دلیل سنخیت نداشتن با مدل به کار رفته در پژوهش در پرسشنامه مطرح نشده است. برای سنجش هر گویه، دو دسته سوالات در پرسشنامه مطرح شده است. سوالات دسته اول برای سنجش ترجیحات و سوالات دسته دوم برای سنجش رضایت کاربران از پارک موردنظر پرسش شده است. این پژوهش به بررسی و تحلیل سوالات دسته اول پرداخته و ترجیحات کاربران را مورد بررسی قرار داده است. همچنین با مقایسه دو دسته سوالات می‌توان به بررسی شکاف ترجیحات و

رضایت از وضعیت موجود و تجربه واقعی آن‌ها در پارک‌های موردبررسی پرداخت که هدف این پژوهش نمی‌باشد. در این پژوهش، متغیرهای جنس و سن به عنوان متغیرهای مستقل و ترجیحات کاربران از ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری به عنوان متغیر وابسته مورد ارزیابی قرار گرفته است. براساس اطلاعات جمعیت‌شناختی از قبیل جنس و سن به تحلیل سوال و فرضیه پژوهش پرداخته شده است. سوالات پرسشنامه در شش بخش طراحی شده است. از آنجایی که داده‌های این پرسشنامه از توزیع نرمال پیروی نمی‌کنند؛ از روش‌های ناپارامتری به منظور تجزیه و تحلیل آماری استفاده شده است. در پژوهش حاضر، ضریب اطمینان ۹۵ درصد و ضریب خطای پنج درصد در نظر گرفته شده است.

یافته‌ها

توصیف داده‌های پرسشنامه کاربران پارک

تصویر ۱ میانگین هر عامل را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، همه عوامل بالاتر از حد متوسط قرار دارند. برای مقایسه میانگین اولویت شاخص‌های کیفیت محیطی از دیدگاه کاربران مبتنی بر جنس و سن، میانگین نمره هر شاخص استخراج شده و در تصاویر ۵ و ۶ نشان داده شده است.

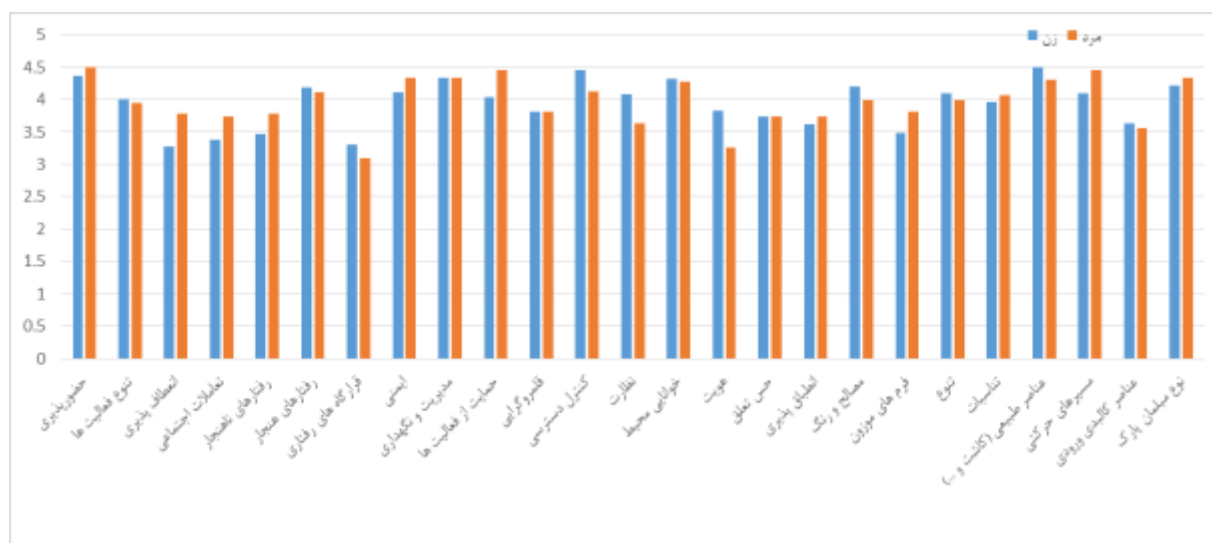

تصویر ۱- میانگین عامل‌های شش‌گانه

Figure 1. Mean of factors

پارک بسیار زیاد می‌دانند. همچنین بیش از چهل درصد زنان و مردان خوانایی محیط و رفتارهای هنجار و بیش از شصت و پنج درصد زنان و مردان ایمنی بالای وسایل بازی کودکان و مبلمان پارک و بیش از پنجاه درصد زنان و مردان مناسب بودن پارک برای همه گروه‌های سنی را در انگیزه انتخاب پارک بسیار زیاد می‌دانند. تصویر ۲، میانگین نمره شاخص‌های کیفیت محیطی از دیدگاه کاربران مبتنی بر جنس را نشان می‌دهد.

نتایج تحلیلی پرسشنامه نشان‌دهنده آن است که ده شاخص از دیدگاه کاربران زن و دوازده شاخص از دیدگاه کاربران مرد بیشتر از میانگین دارای اهمیت می‌باشد. شاخص نظارت از دیدگاه کاربران زن بیشترین فاصله مثبت تا میانگین و شاخص انعطاف‌پذیری بیشترین فاصله منفی را تا میانگین را دارا می‌باشند و برعکس. همچنین بیش از شصت درصد زنان وجود پوشش گیاهی و حضور آب، تنوع پوشش گیاهی و استفاده از گیاهانی که در فصول مختلف، رنگ یا شکل متنوع دارند را در انگیزه انتخاب

تصویر ۲- میانگین نمره شاخص‌های کیفیت محیطی از دیدگاه کاربران مبتنی بر جنس

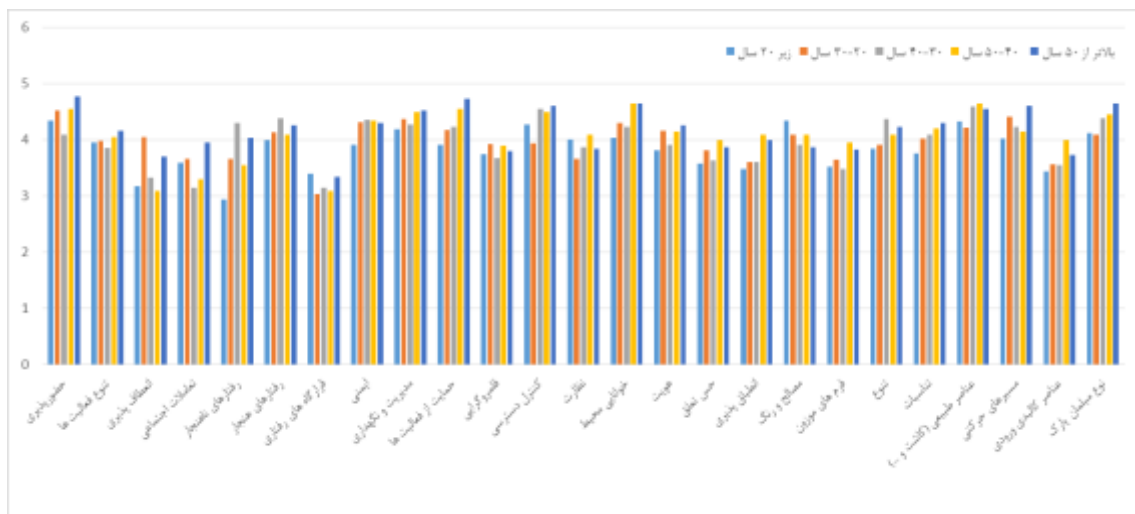
Figure 2. Average score of environmental quality indices from the perspective of users based on gender

شاخص از دیدگاه کاربران بالای پنجاه سال بیشتر از میانگین دارای اهمیت می‌باشد. شاخص مصالح و رنگ از دیدگاه کاربران در بازه سنی ۱۵ تا ۲۰ سال بیشترین فاصله مثبت و شاخص رفتارهای ناهنجار بیشترین فاصله منفی، شاخص انعطاف‌پذیری

نتایج تحلیلی پرسشنامه نشان‌دهنده آن است که سه شاخص از دیدگاه کاربران ۱۵ تا ۲۰ سال، پانزده شاخص از دیدگاه کاربران ۲۰ تا ۳۰ سال، ده شاخص از دیدگاه کاربران ۳۰ تا ۴۰ سال، نوزده شاخص از دیدگاه کاربران ۴۰ تا ۵۰ سال و بیست و دو

۵۰ سال، قرارگیری فضاها در سطوح مختلف (اختلاف ارتفاع) را بسیار موافق در ترجیحات خود می‌دانستند که این مقدار در مقایسه با گروه‌های سنی دیگر کمتر بوده‌است. همچنین کمتر از ده درصد از افراد زیر ۲۰ سال، حس تعلق به فضا و عدم الگوهای رفتاری ناهنجار (ورود به محوطه چمن، آسیب‌رسانی به تجهیزات، نزاع و درگیری و ...) و تقریباً ۵۰ درصد از آن‌ها ایمنی بالای وسایل بازی کودکان و دیگر مبلمان را بسیار موافق در ترجیحات خود می‌دانستند که این مقدار در مقایسه با گروه‌های سنی دیگر کمتر بوده‌است. خوانایی محیط و برگزاری مراسم و نمایشگاه‌های مردمی نیز از نظر دو گروه سنی ۴۰ تا ۵۰ و بیشتر از پنجاه سال مهم‌تر از بقیه گروه‌های سنی بوده‌است. در حالی که تنوع فعالیت‌ها (ورزشی، محل بازی کودکان و ...) از نظر دو گروه سنی زیر ۲۰ سال و بین ۲۰ تا ۳۰ سال بیشتر از گروه‌های سنی دیگر بوده‌است. تصویر ۳، میانگین نمره شاخص‌های کیفیت محیطی از دیدگاه کاربران مبتنی بر سن را نشان می‌دهد.

از دیدگاه کاربران در بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال بیشترین فاصله مثبت و شاخص کنترل دسترسی بیشترین فاصله منفی، شاخص رفتارهای ناهنجار از دیدگاه کاربران در بازه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال بیشترین فاصله مثبت و شاخص حضورپذیری بیشترین فاصله منفی، شاخص انطباق‌پذیری از دیدگاه کاربران در بازه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال بیشترین فاصله مثبت و شاخص انعطاف‌پذیری بیشترین فاصله منفی و شاخص رفتارهای ناهنجار در بین کاربران بالای پنجاه سال بیشترین فاصله مثبت و شاخص حمایت فعالیت‌ها بیشترین فاصله منفی را از میانگین دارد. همچنین تقریباً هشتاد درصد از افراد بالای ۵۰ سال، روشنایی پارک برای قابلیت استفاده بودن در شب، بیش از شصت و پنج درصد از آن‌ها، وجود مبلمان کافی و بیش از پنجاه درصد از آن‌ها، رفتارهای ناهنجار (ورزش، مطالعه، دفع صحیح زباله و ...) را بسیار موافق در ترجیحات خود می‌دانستند که این مقدار در مقایسه با گروه‌های سنی دیگر چشمگیر بوده‌است و تقریباً ده درصد از افراد بالای

تصویر ۳- میانگین نمره شاخص‌های کیفیت محیطی از دیدگاه کاربران مبتنی بر سن

Figure 3. Average score of environmental quality indices from the perspective of users based on age

بگذارد. نتایج نشان می‌دهند که زنان و مردان ادراک و استفاده-های متفاوتی از فضاهای عمومی دارند (۱۸). در جدول ۳ میانگین رضایت زنان و مردان مورد بررسی قرار گرفته‌است. با توجه به نتایج به‌دست آمده و مقدار عدد ۰/۵۵۸، تفاوت معناداری میان زنان و مردان در میانگین پاسخگویی به عوامل موثر بر ارتقاء کیفیت محیطی وجود نداشته‌است.

فرضیه: به‌نظر می‌رسد تفاوت آشکاری میان رضایت کاربران بر حسب نوع جنسیت و سن از ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری وجود داشته‌باشد.

متغیر جنس: جنس یکی از ویژگی‌های اساسی سازماندهی هر جامعه است؛ به‌طوری که تمامی تفاوت‌های دیگر مانند قومیت، طبقه اجتماعی، ناتوانی و سن را در اولویت بعدی قرار می‌دهد (۱۷). این متغیر می‌تواند بر میزان رضایتمندی و انتظارات تاثیر

جدول ۲- نتایج آزمون یومن ویتنی با توجه به متغیر جنسیت در رضایت از کیفیت محیطی

Table 2. Results of the Mann-Whitney U test in preferences of environmental quality based on gender variable

جنسیت	تعداد	میانگین	مقدار آزمون ون ویتنی	مقدار Z	sig
زن	۹۳	۸۵/۸۹	۳۶۱۷/۰۰۰	-۰/۵۸۶	۰/۵۵۸
مرد	۸۲	۹۰/۳۹			

متغیر سن: تفاوت اولویت‌ها در رضایتمندی و ترجیحات مرتبط با سن می‌تواند ناشی از تفاوت نیازها و اهداف افراد در دوره‌های مختلف سنی باشد. در جدول ۳، میانگین رضایت افراد در پنج گروه سنی مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به مقدار عددی ۰/۰۰۳ فرض صفر رد شده و بین گروه‌های سنی مختلف، تفاوت معناداری در میانگین رضایت وجود دارد؛ یعنی انتظارات افراد با میانگین سنی بالاتر برای دستیابی به ارتقاء کیفیت محیط بیشتر

است. در بررسی میانگین رضایت از شش عامل، بین عامل‌های زیبایی‌شناسی و الگوهای رفتاری در گروه‌های سنی متفاوت، تفاوت معناداری به‌دست‌نیامده؛ ولی بین عامل‌های ساختار، معنا، امنیت و تجمیع‌پذیری تفاوت معنادار به‌دست‌آمده به‌گونه‌ای که این عامل‌ها از دیدگاه کاربران با میانگین سنی بالاتر اهمیت بیشتری داشته است (جدول ۴).

جدول ۳- نتایج آزمون کروسکال والیس با توجه به متغیر سن در رضایت از کیفیت محیطی

Table 3. Results of the Kruskal-Wallis test in preferences of environmental quality based on age variable

سن	۱۵-۲۰	۲۰-۳۰	۳۰-۴۰	۴۰-۵۰	بالتر از ۵۰
تعداد	۵۰	۴۹	۳۳	۲۰	۲۳
میانگین	۶۸/۱۵	۸۸/۳۸	۸۸/۷۶	۱۰۴/۶۰	۱۱۴/۸۳
Sig=۰/۰۰۳ درجه آزادی=۴ مقدار آزمون کروسکال=۱۶/۲۸۲					

جدول ۴- نتایج آزمون کروسکال والیس با توجه به متغیر سن در ترجیحات از عامل‌های شش‌گانه (میانگین)

Table 4. Results of the Kruskal-Wallis test in preferences of six factors based on age variable

	ساختار	زیبایی‌شناسی	معنا	امنیت	الگوهای رفتاری	تجمیع‌پذیری
زیر ۲۰ سال	۷۰/۳۸	۷۷	۷۱/۸۳	۷۴/۰۲	۷۳/۸۳	۷۶/۲۶
۲۰-۳۰	۷۷/۵۴	۸۳/۱۸	۹۲/۸۹	۸۵/۱۹	۸۸/۱۲	۱۰۱/۳۸
۳۰-۴۰	۹۷/۰۲	۹۳/۷۶	۷۹/۰۹	۸۸/۷۴	۹۴/۶۷	۷۲/۲۴
۴۰-۵۰	۱۰۹/۳۰	۱۰۵/۵۰	۱۰۶/۸۳	۱۰۹/۹۰	۸۹/۸۳	۸۹/۶۰
بالتر از ۵۰	۱۱۷/۱۳	۹۸/۷۰	۱۰۹/۱۵	۱۰۴/۲۶	۱۰۷/۳۹	۱۰۶/۲۴
مقدار کروسکال والیس	۲۰/۶۹۹	۶/۷۴۴	۱۳/۷۵۰	۱۰/۱۲۴	۷/۹۷۴	۱۲/۵۱۸
درجه آزادی	۴	۴	۴	۴	۴	۴
sig	۰/۰۰۰	۰/۱۵۰	۰/۰۰۸	۰/۰۳۸	۰/۰۹۳	۰/۰۱۴

پرسشنامه تصویری

نقشه پارک نوشیروانی به همراه تصاویر از فضاهای انتخابی بر روی نقشه در اختیار ۱۰۰ کاربر این پارک قرار گرفته است. کاربرانی انتخاب شدند که حداقل یکبار در ماه از این پارک استفاده می‌کنند. از پرسش‌شوندگان خواسته شده که در هنگام حضور در پارک در روز بیشتر از کدام قسمت استفاده می‌کنند و دلایل انتخاب خود را بیان کنند. وضعیت کاربران از نظر جمعیت-شناختی، زنان و مردان با گروه سنی بالای ۱۵ سال هستند.

تصویر ۴، پلان پارک نوشیروانی و تصاویری از نقاط مشخص شده آن را نشان می‌دهد.

تحلیل محتوا از گفته‌های پاسخ‌دهندگان

از میان هشت مکان مشخص شده در نقشه شماتیکی پارک به همراه تصاویر از آن فضاها، مکان شماره ۱، جزء اولویت‌های پرسش‌شوندگان نبوده است. جدول ۵، اولویت‌های انتخابی کاربران را ارائه می‌دهد. در ادامه بیشترین دلیل انتخاب تصویر توسط هر گروه مطرح شده است.

جدول ۵- اولویت‌های انتخاب کاربران از تصاویر ارائه شده مبتنی بر جنس و سن

Table 6. Users' Preferences in the presented images based on gender and age

زیر ۲۰ سال	۲۰ تا ۳۰ سال	۳۰ تا ۴۰ سال	۴۰-۵۰ سال	بیشتر از ۵۰ سال	
تصویر ۵	تصویر ۸	تصویر ۷	تصویر ۴	تصویر ۴	زن (انتخاب ماکزیمم)
تصویر ۲	تصویر ۲	تصویر ۳	تصویر ۳	تصویر ۶	مرد (انتخاب ماکزیمم)

اولویت انتخاب کاربران خانم زیر ۲۰ سال، تصویر ۴-۵ بوده است و دلیل عمده حضور با گروه دوستان و انتخاب فضای آلاچیق برای گفتگو می‌باشد. اولویت انتخاب کاربران خانم بین بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال تصویر ۴-۸ بوده است و دلیل عمده را آرامش و امنیت برای قرارهای دوستانه عنوان کرده‌اند. اولویت انتخاب کاربران خانم بین بازه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال تصویر ۴-۷ بوده است و دلیل عمده را همراهی با کودک و نظارت بر فعالیت فرزندان خود دانسته‌اند. اولویت انتخاب کاربران خانم بین بازه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال و بیشتر از ۵۰ سال تصویر ۴-۴ بوده است و دلیل عمده را

دید به فضای دریاچه و بازی بچه‌ها دانسته‌اند. اولویت انتخاب کاربران مرد زیر ۲۰ سال و بین بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، تصویر ۲-۴ بوده است و دلیل عمده حضور را استفاده از زمین ورزشی دانسته‌اند. اولویت انتخاب کاربران مرد بین بازه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال و ۴۰ تا ۵۰ سال تصویر ۴-۳ بوده است و دلیل عمده را استفاده از وسایل ورزشی عنوان کرده‌اند. اولویت انتخاب کاربران مرد بالای پنجاه سال تصویر ۴-۶ بوده است و دلیل عمده را حضور با خانواده در روزهای تعطیل و صرف غذا و گفتگو عنوان کرده‌اند.

- ۱- میدانچه کوچک در مرکز پارک با نیمکت-هایی برای نشستن، ۲-زمین ورزشی، ۳- گذرگاه پارک با وسایل ورزشی، ۴- گذرگاه اطراف دریاچه با نیمکت‌هایی برای نشستن، ۵- فضای سبز به همراه آلاچیق‌ها، ۶- فضای سبز با سکوهایی برای نشستن خانوادگی، ۷- زمین بازی بچه‌ها و سکوهایی در اطراف برای نشستن و ۸- گذرگاهی در اطراف دریاچه با نیمکت‌هایی برای نشستن و نزدیک به ورودی اصلی پارک.

تصویر ۴- پرسشنامه تصویری توزیع شده بین کاربران

Figure 4. Visual questionnaire distributed among users

بحث و نتیجه‌گیری

شناخت و ارزش‌گذاری عامل‌های موثر مورد انتظار افراد در جهت ایجاد حس رضایت آن‌ها می‌تواند برنامه‌ریزان و طراحان را به سمت طرح‌هایی سوق دهد که نیازها و خواسته‌های افراد استفاده‌کننده را برطرف سازند. در این پژوهش، مولفه‌هایی که بر انتظارات بازدیدکنندگان تأثیر دارند، به عنوان شاخص‌های کلیدی به‌دست‌آمده که عبارتند از: مولفه‌های ساختاری- فیزیکی، زیبایی-شناسی، معنا، امنیت، الگوهای رفتاری و تجمیع‌پذیری. طراحان با در نظر گرفتن خواسته‌ها و اولویت‌های هر گروه می‌توانند فضاهایی مطابق با احتیاجات آن‌ها طراحی کنند.

-تفاوت معناداری میان زنان و مردان در میانگین پاسخگویی به عوامل موثر بر ارتقا کیفیت محیطی وجود ندارد. اما میانگین امتیازات به‌دست‌آمده حاکی از آن است که گروه جنسی زنان نسبت به مردان امتیازات بیشتری به عامل امنیت داده‌اند و از نظر مردان پنج عامل دیگر امتیاز بیشتری را به‌دست‌آورده‌است. همچنین زنان به عامل امنیت و مردان به عامل تجمیع‌پذیری نسبت به سایر عامل‌ها امتیاز بیشتری داده‌اند. این نتیجه تأکید بر این مطلب می‌باشد که عوامل محدودکننده‌ای مانند خطر و ترس،

از مهم‌ترین عناصر در تجربه زنان در فضاهای شهری بوده و استفاده‌ی آن‌ها را محدود می‌نماید (۱۹). تفاوت معناداری میان رضایت افراد با گروه سنی مختلف وجود دارد و انتظارات افراد با میانگین سنی بالاتر برای دستیابی به کیفیت محیطی مطلوب‌تر بیشتر است. این نتیجه می‌تواند نقض-کننده این جمله باشد که یکی از خصوصیات افراد سالخورده نسبت به گروه سنی کم‌سن‌وسال‌تر، پذیرفتن راحت‌تر شرایط و تطبیق‌دادن معیارهایشان با محیط زندگی در زمان شناخته‌شده است (۲۰). برای نمونه در مولفه امنیت، یک دلیل برای انتظارات بالاتر و ترس بیشتر گروه سنی می‌تواند ناتوانی جسمی این گروه نسبت به دیگر گروه‌ها در هنگام مواجهه با خطر باشد. در این راستا تحقیقی که توسط Jorgensen and Anthopoulou انجام شده، این نتایج به‌دست آمده که افراد سالخورده در صورت حمله آسیب‌پذیرترند. هرچند از نظر آماری اختلاف معناداری با گروه سنی جوان‌تر به‌دست نیامده است که می‌تواند ناشی از گروه انتخابی کوچک در پژوهش باشد (۲۱). Olesen. نیز در تحقیق خود با عنوان تحقیقات کمی در حوزه مطالعات زنان به این

نتیجه دست یافت که در میان زنان و افراد پا به سن گذاشته‌ی ساکنین شهری ترس از ناامنی بیشتر است (۲۲).

- با مقایسه میانگین شاخص‌ها از دیدگاه کاربران و استخراج بیشترین تفاوت در دیدگاه‌ها، شاخص کنترل دسترسی از دیدگاه کاربران زن در بازه سنی ۱۵ تا ۲۰ سال نسبت به کاربران مرد در این بازه و حمایت از فعالیت‌ها از دیدگاه کاربران مرد در این بازه دارای اهمیت بیشتر است. این بدان معنی است که از دیدگاه کاربران زن در این بازه حضور نگهبان در پارک و از دیدگاه کاربران مرد در این بازه فعالیت‌های شبانه‌روزی دارای اهمیت بیشتر می‌باشد. مزاحمت‌های خیابانی و خشونت‌های جنسی از جمله تجربه‌های تلخی هستند که زنان از ترس مواجه شدن با آن‌ها ترجیح می‌دهند که حضور کمتری در ساعات تاریک در فضاهای عمومی داشته باشند (۲۳) و با توجه به این موضوع و عدم اجازه از سوی خانواده، فعالیت‌های شبانه‌روزی در پارک از دیدگاه آنان دارای درجه اهمیت کمتر می‌باشد. شاخص حس تعلق از دیدگاه کاربران زن در بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال نسبت به کاربران مرد در این بازه و شاخص انعطاف‌پذیری از دیدگاه کاربران مرد در این بازه دارای اهمیت بیشتر است. شاخص نظارت از دیدگاه کاربران زن در بازه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال نسبت به کاربران مرد در این بازه و شاخص انعطاف‌پذیری از دیدگاه کاربران مرد در این بازه دارای اهمیت بیشتر است. این بدان معنی است که زنان نسبت به مردان وجود بدنه‌های رو به خیابان (چشم‌بان خیابان)، رویت‌پذیری و روشنایی مناسب را در انگیزه انتخاب خود موثرتر می‌دانند. شاخص رفتارهای ناهنجار از دیدگاه کاربران زن در بازه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال نسبت به کاربران مرد در این بازه و شاخص انطباق‌پذیری از دیدگاه کاربران مرد در این بازه دارای اهمیت بیشتر است. عدم حضور کاربران زن در محلهایی که رفتارهای ناهنجار در آن روی می‌دهد در پژوهش‌های بسیاری ذکر شده است (۲۴). شاخص حس تعلق از دیدگاه کاربران زن در بازه سنی بالای پنجاه سال نسبت به کاربران مرد در این بازه و شاخص فرم‌های موزون از دیدگاه کاربران مرد در این بازه دارای اهمیت بیشتر است. شاخص‌ها انتخابی نشان‌دهنده‌ی اهمیت مولفه امنیت و معنا از دیدگاه کاربران زن نسبت به کاربران مرد

در همان بازه را نشان می‌دهد. همچنین از دیدگاه کاربران مرد مولفه زیبایی‌شناسی نسبت به کاربران زن در همان بازه دارای اهمیت بیشتری می‌باشد.

نتایج حاصل از پرسشنامه تصویری نشان‌دهنده آن است که اکثر کاربران برای تحقق فعالیت مورد نظر خود مکانی را انتخاب می‌کنند که امکانات و تجهیزات متناسب با آن را دارا باشد. پیشنهادهای زیر در راستای پژوهش برای ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌های شهری مبتنی بر ترجیحات کاربران ارائه می‌شود.

- لزوم توجه به معیارهایی نظیر روشنایی مناسب با قراردادن چراغ‌ها به تعداد کافی، مبلمان کافی (نیمکت، سطل زباله، آلاچیق و ...) و عدم قرارگیری فضاها در سطوح مختلف در فضاهای مختص افراد سالخورده.
- لزوم توجه بیشتر به مسئله خوانایی در فضاهای مختص افراد سالخورده با نشانه‌گذاری مکان، قرار دادن تابلوهای راهنما، مشخص بودن مسیرهای موجود، روشنایی مناسب در شب و ...
- لزوم توجه به بخش‌هایی با فعالیت‌های مختلف در فضاهای مختص نوجوانان با دعوت‌کنندگی و دسترسی‌پذیر بودن فضا.
- توجه بیشتر به مسئله امنیت در فضاهای مختص بانوان.
- توجه بیشتر به مسئله تجمیع‌پذیری در فضاهای مختص آقایان.

References

1. Maruthaveeran, S., 2017. Exploring the urban park use, preference and behaviours among the residents of Kuala Lumpur, Malaysia. Urban Forestry & Urban Greening, Vol. 25, pp. 85-93.
2. Chiesura, A., 2004. The role of urban parks for sustainable city. Landscape and Urban Planning, 68(1), pp.129-138.

11. Ghafourian, M., Hesari, E., 2016. Studying the background Variables and Factors Affecting the Satisfaction of the Residents in the Residential Environment, *Journal of urban studies*, 5(18), pp. 91-100. (In Persian)
12. Garcia-Ramon, M. D., Oritiz, A., Prats, M., 2004. Urban planning, gender and the use of the public space in a peripherals neighborhood of Barcelona, *Cities*, 21(3), pp. 215-223.
13. Ho, C., Sasidharan, V., Elmendorf, W., Willits, F.K., Graefe, A., Godbey, G., 2005. Gender and Ethnic Variations in Urban Park Preferences, Visitation, and Perceived Benefits. *Journal of Leisure Research*, 37(3), pp. 281-306.
14. Mohammadi, J., Rakhshaninasab, M., 2011. Behavioral analysis of quantitative and qualitative factors affecting the attraction of citizens to urban parks in Isfahan *Journal of Geographic space*, 11(34), pp. 28-48. (In Persian)
15. Mak, B.K.L.; Jim, C.Y., 2019. Linking park users' socio-demographic characteristics and visit-related preferences to improve urban parks. *Cities*. Vol. 92, pp.97-111.
16. Waltz, C. F., Bausell, B. R., 1981. *Nursing research: design statistics and computer analysis*. New York: Davis FA.
17. Reeves, D., Greed, C., 2003. *Gender Equality and Plan Making: The Gender Mainstreaming Toolkit*. Royal Town Planning Institute, London.
18. Habibi, M., Alipoor Shojae, F., 2015. A Comparative Study between two Public Spaces, the Park of Behesht-e-Madaran, as a Specific Public Space for Women and the Park of Ab-o-Atash in
3. Li, C.L., 2020. Quality of life: The perspective of urban park recreation in three Asian cities. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, Vol. 29, pp. 1-10.
4. Hofmann, H., Westermann, J. R., Kowarik, I., van der Meer, E., 2012. Perceptions of parks and urban derelict land by landscape planners and residents. *Urban Forestry & Urban Greening*, 11, pp. 303-312.
5. Madureira, H.; Nunes, F.; Oliveira, J.V.; Madureira, T. (2018): Preferences for Urban Green Space Characteristics- A Comparative Study in Three Cities of Portuguese. *Environments*. 5 (2), pp.23.
6. Lansing, J. B., Marans, R.W., 1969. *Evaluation of Neighborhood Quality*. AIP Journal. Vol.11, pp. 195-199.
7. Barati, N, Kakavand, E., 2013. Comparative Evaluation of the Environmental Quality of Residential Place with an Emphasis on Citizens' Image (Case Study: Qazvin City), 18(3), pp. 25-32. (In Persian)
8. Kamp, I.V, Leidelmeijer, K., Marsman, G., Hollander, A.D., 2003. *Urban Environmental Quality and Human Well-being towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts*, A Literature Study, *Landscape and Urban Planning*, 65, pp.5-18. (In Persian)
9. Pakzad, J., 2006. *Theoretical foundations and urban design process*. Publications of the Ministry of Housing and Urban Development. Vol 1, Tehran.
10. Golkar, K., 2001. Constituent components of urban design quality, *Sofeh*, 11(32), pp. 37-65. (In Persian)

22. Olesen, V. L., 2000. Feminisms and qualitative research at and into the millennium. In: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S., (Ed.), Handbook of qualitative research, Sage Press, London, pp. 157-174.
23. Rush, L. M., 2012. An Autoethnography of Fuencarral 43: Women in Masculine Public Space. The Journal for Undergraduate Ethnography, 2(1), pp.1-13.
24. Wilbur, J., Chandler, P., Dancy, B., Choi, J., Plonczynski, D., 2002. Environmental, policy and cultural factors related to physical activities in urban, African American women. Women and Health, 36(2), pp.17-28.
- Tehran, HONAR-HA-YE-ZIBA, MEMARI-SHAHRSAZI, 20(1), pp.17-30. (In Persian)
19. Madanipour, A., 2008. Urban space design: an approach to the socio-spatial process, Translated by Farhad Mortezaee, Vol.3. Tehran: Urban processing and planning company. (In Persian)
20. Perez, F.R., Fernandez, G.F.M., Rivera, E.P., Abuin, J. 2001. Ageing in place: Predictors of the residential satisfaction of elderly. Social indicators research, 54(2), pp. 173-208.
21. Jorgensen, A., Anthopoulou, A., 2007. Enjoyment and fear in urban woodlands – does age make a difference? Urban Forestry and Urban Greening, 6(4), pp.267-278.